

Пономарьова М.С.,
кандидат економічних наук, доцент,
доцент кафедри маркетингу, підприємництва
і організації виробництва,
*Харківський національний аграрний університет
імені В.В. Докучаєва*

Кривошея Є.В.,
здобувач вищої освіти ступеня доктора філософії,
*Харківський національний аграрний університет
імені В.В. Докучаєва*

ОСОБЛИВОСТІ ФУНКЦІОНУВАННЯ ТА РОЗВИТОК ПІДПРИЄМНИЦТВА В УМОВАХ ІНТЕГРАЦІЙНИХ ЗРУШЕНЬ

Пономарьова М.С., Кривошея Є.В. Особливості функціонування та розвиток підприємництва в умовах інтеграційних зрушень. Статтю присвячено актуальним питанням визначення тенденцій розвитку підприємництва в Україні. Наведено аналіз сучасного стану підприємницької діяльності в Україні, основні проблеми та перешкоди, що існують на шляху розвитку підприємництва. Досліджено вплив інтеграційних процесів на діяльність підприємств. Розглянуто нормативно-правові акти, що регулюють діяльність підприємництва. Зроблено аналіз рейтингу Doing Business та запропоновано заходи щодо поліпшення місця України в класифікації. Проаналізовано основні причини зменшення кількості підприємств в Україні. Особливу увагу приділено оцінці динаміки фінансових результатів діяльності українських підприємств за період 2015–2017 рр. Виявлено чинники, які вплинули на фінансові результати підприємництва, та запропоновано шляхи підвищення економічної стабільності країни.

Ключові слова: підприємництво, економічна діяльність, фінансовий результат, прибуток, збиток, економічний розвиток.

Пономарева М.С., Кривошея Е.В. Особенности функционирования и развитие предпринимательства в условиях интеграционных сдвигов. Статья посвящена актуальным вопросам определения тенденций развития предпринимательства в Украине. Приведен анализ современного состояния предпринимательской деятельности в Украине, названы основные проблемы и препятствия, существующие на пути развития предпринимательства. Исследовано влияние интеграционных процессов на деятельность предприятий. Рассмотрены нормативно-правовые акты, регулирующие деятельность предпринимательства. Осуществлен анализ рейтинга Doing Business и предложены меры по улучшению места Украины в классификации. Проанализированы основные причины уменьшения количества предприятий в Украине. Особое внимание уделено оценке динамики финансовых результатов деятельности украинских предприятий за период 2015–2017 гг. Выявлены факторы, которые повлияли на финансовые результаты предпринимательства, и предложены пути повышения экономической стабильности страны.

Ключевые слова: предпринимательство, экономическая деятельность, финансовый результат, прибыль, убыток, экономическое развитие.

Ponomarova M., Krivosheya E. Features of functioning and development of entrepreneurship in conditions of integration shifts. The article is devoted to the actual issues of determining the tendencies of entrepreneurship development in Ukraine, since entrepreneurship is a source of sustainable economic growth, stability of society and ensuring employment in the country, which has a direct impact on raising the level and quality of life population. Studied the scientific literature on the subject of business activity of domestic entities. The article considers and analyzes the current state of entrepreneurial activity in Ukraine. Allocated and diagnosed the problem of development at the macro and micro Ukrainian economy. Based on the evaluation of international experience solving same or similar issues and opportunities its adaptation to the problematic aspects of business in Ukraine, an attempt to develop and propose possible solutions. The necessities of the formation of the economic reforms that will help improve the efficiency of the business sector and provide significant positive prospects for its development. The influence of integration processes on the activity of enterprises is investigated. Considered legal acts regulating the activities of entrepreneurship. The analysis of the "Doing Business" rating and the proposed measures to improve the place of Ukraine in the classification. The place of the neighboring states in the rankings of ease of doing business is determined, the reasons for the positive result are given. The main reasons for reducing the number of enterprises in Ukraine are analyzed. Special attention is paid to the assessment of the dynamics of the financial results of Ukrainian enterprises' activities during the 2015–2017. The factors that influenced the financial results of entrepreneurship were identified and

ways were suggested for improving the country's economic stability. The main directions of development of promising business focused on European integration.

Key words: entrepreneurship, economic activities, financial result, profit, loss, economic development.

Постановка проблеми. Сьогодні розвиток підприємництва є одним із найважливіших чинників соціально-економічного зростання країни. Ефективний розвиток підприємництва формує конкурентне середовище для суб'єктів господарювання різних видів економічної діяльності, для розвитку яких є сприятливі умови і ресурсний потенціал, зацікавленість іноземних і вітчизняних інвесторів. При цьому успішна діяльність підприємництва вирішує низку важливих завдань, зокрема сприяє поповненню бюджетів різних рівнів, насиченню споживчого ринку товарами та послугами, формує нові робочі місця, підвищуючи зайнятість населення і знижуючи при цьому рівень безробіття. Стабілізація та зростання економіки неможливі без розвитку бізнесу, що потребує розроблення та застосування ефективних механізмів підприємництва в країні. Це вимагає постійної ідентифікації вимог і тенденцій глобального бізнес-середовища та відповідної реакції з боку підприємницьких і державних структур.

Огляд (аналіз) останніх досліджень і публікацій. Вагомий внесок у дослідження підприємництва у різні періоди робили такі відомі представники економічної думки, як Адам Сміт, Девід Рікардо, Карл Маркс, Альфред Маршалл, Макс Вебер, Йозеф Шумпетер, Френк Найт, Пітер Друкер та ін.

Проблеми розвитку підприємницької діяльності розглядаються в працях певної частини науковців, серед яких: В.Я. Амбросов, В.Г. Андрійчук, В.І. Богданюк, М.В. Гладій, Ю.Е. Губені, А.С. Даниленко, Л.В. Забуранна, М.М. Ільчук, М.Ю. Куліш, І.І. Лукінов, М.Й. Малік, В.В. Попович, М.С. Рябуха, П.Т. Саблук, В.Д. Савченко, І.Ю. Сіваченко, М.М. Федоров, І.І. Червен, Ф.К. Шакіров, М.С. Пономарьова та ін. Їхні дослідження охоплюють цілу низку питань, пов'язаних із функціонуванням підприємницьких структур. Проте своєчасний моніторинг стану розвитку підприємництва дає можливість вчасно реагувати на негативні зміни або більш ефективно планувати діяльність підприємств.

Формулювання завдання дослідження. Мета роботи – визначити особливості функціонування та розвитку підприємництва в умовах інтеграційних зрушень; виконати аналіз сучасного стану підприємницької діяльності в Україні; визначити основні проблеми та перешкоди, що існують на шляху розвитку підприємництва; дати оцінку динаміки фінансових результатів діяльності українських підприємств в умовах інтеграційних процесів; виявити чинники, які вплинули на фінансові результати підприємств, та запропонувати методи, які покращать економічне становище підприємництва.

Виклад основного матеріалу дослідження з повним обґрунтуванням отриманих наукових результатів. Відповідно до ст. 42 Господарського кодексу України, підприємництво – це самостійна, ініціативна, систематична, на власний ризик господарська діяльність, що здійснюється суб'єктами господарювання (підприємствами) з метою досягнення економічних і соціальних результатів та одержання прибутку [1].

Підприємництво в Україні ведеться у будь-яких організаційних формах, передбачених законом, на вибір підприємця.

Розвиток підприємництва в Україні – стратегічно важлива місія, яка в змозі забезпечити нормальне функціонування економіки країни, а отже, держава повинна відігравати значну роль у процесі її реалізації. Державна підтримка підприємництва здійснюється для забезпечення можливості господарюючих суб'єктів здійснювати свою діяльність у рівних умовах поряд з іншими підприємницькими структурами і максимально використовувати свій потенціал для забезпечення сталого розвитку країни [2]. Для цього приймаються і реалізуються закони України «Про Національну програму сприяння розвитку малого підприємництва», «Про розвиток та державну підтримку малого і середнього підприємництва», «Про державну реєстрацію юридичних осіб та фізичних осіб – підприємців щодо спрощення реєстрації осіб як платників податків», Розпорядження Кабінету Міністрів України «Про схвалення Концепції Загальнодержавної програми розвитку малого і середнього підприємництва на 2014–2024 роки», також проводяться місцеві і регіональні програми підтримки малого та середнього бізнесу.

Для того щоб проаналізувати місце України в міжнародному бізнес-середовищі та дізнатися, наскільки легко українським підприємствам вести бізнес, розглянемо рейтинг Doing Business – дослідження, яке проводить світовий банк, оцінює регуляторний клімат у країні або наскільки ефективно реалізуються зміни у законодавстві з метою поліпшення підприємницької діяльності. Даний рейтинг охоплює 190 країн, у межах дослідження здійснена оцінка за десятьма компонентами, що характеризують умови: реєстрації підприємства; отримання дозволу на будівництво; підключення до систем енергозабезпечення; реєстрації власності; отримання кредиту; захисту прав інвесторів; оподаткування; міжнародної торгівлі; забезпечення виконання контрактів; вирішення проблем неплатоспроможності [3].

Кожен індикатор має рівну вагу. При цьому не враховуються такі змінні, як макроекономічна політика, якість інфраструктури, кваліфікація робочої сили, коливання валютних курсів, думки інвесторів, безпека і рівень корупції. Таким чином, умови організації та ведення бізнесу розглядаються без урахування політичних аспектів, виключно на рівні державного регулювання. У підсумковому рейтингу всі країни ранжуються за рівнем сприятливих умов ведення бізнесу, де висока позиція країни означає, що її регуляторний клімат сприяє веденню бізнесу. Результуючий рівень є середнім показником країни за десятьма індикаторами [4].

Аналізуючи місце України в рейтингу Doing Business, спостерігаємо підвищення загального рейтингу на п'ять позицій (із 76-го місця до 71-го), країна продемонструвала зростання за шістьма індикаторами, найбільше за компонентами «міжнародна торгівля» –

+41 позиція (зі 119-го на 78-е) та «забезпечення виконання контрактів» – +25 (із 82-го на 57-е). Також відбулося зростання на дев'ять позицій за напрямом «захист інвесторів», на п'ять – «отримання дозволів на будівництво», на чотири – «врегулювання питань щодо неплатоспроможності», на один – «реєстрація власності» (табл. 1).

Таблиця 1
Позиція України в рейтингу Doing Business у 2016–2018 рр.

Показник	Місце України			Зміни 2017+/-2018
	2016	2017	2018	
Реєстрація підприємств	20	52	56	-4
Отримання дозволів на будівництво	140	35	30	+5
Реєстрація власності	63	64	63	+1
Кредитування	20	29	32	-3
Захист інвесторів	70	81	72	+9
Оподаткування	84	43	54	-11
Міжнародна торгівля	115	119	78	+41
Забезпечення виконання контрактів	81	82	57	+25
Відновлення платоспроможності	150	149	145	+4
Загальний рейтинг	80	76	71	+5

Джерело: побудовано на основі [5]

Не відбулося поліпшення позицій України за критеріями «оподаткування» – 11-е, «підключення до електромереж» – 7-е, «реєстрація підприємств» – 4-е, «кредитування» – 3-є.

За останній рік Україна суттєво поліпшила бізнес-клімат, але на її загальну позицію в рейтингу вплинули й істотні зміни в інших країнах, адже багато з них у своїй внутрішній діяльності орієнтуються на рейтинг Doing Business. Так, за статистикою Світового банку, за 16 років існування цього рейтингу було впроваджено 3 500 реформ, з 02.06.2017 по 01.05.2018 128 країн упродовжили рекордні 314 реформ, що поліпшують регулювання в усіх сферах, які вимірюють для рейтингу Doing Business [5].

Перше місце в 2018 р. за сумарним ступенем сприятливості умов для підприємницької діяльності посіла Нова Зеландія, яка змістила на друге місце Сінгапур, на третьому місці – Данія. До першої десятки країн-лідерів також увійшли: Південна Корея, Гонконг, Грузія, Норвегія, Сполучені Штати Америки, Великобританія і Македонія. Найбільш несприятливими країнами для ведення бізнесу у 2018 р. визнані Південний Судан, Венесуела, Лівія, Еритрея та Сомалі.

Найближчими сусідами по рейтингу для України стали: Перу, зайнявши 68-е місце, В'єтнам – 69-е, Киргизстан – 70-е, а нижче за списком Греція – 72-е, Індонезія – 73-є, Монголія – 74-е місце. Географічно сусідні з нами країни займають набагато більш високі позиції. Так, Грузія розташувалася на 6-му місці, Казахстан – на 28-му, Білорусь – на 37-му, Вірменія – на 41-му, Росія – на 31-му, Молдова – на 47-му, Румунія – на 52-му місці. Тому Україні необхідно більш рішуче впроваджувати реформи з дерегуляції, оскільки наша країна значно поступається сусіднім країнам, у яких рейтинг майже в два рази вищий.

За підрахунками Світового банку, підняття країни у рейтингу на одну позицію приносить державі щорічний приток прямих іноземних інвестицій у розмірі 250–500 млн. доларів [6].

Для аналізу сучасного економічного стану та активності українських підприємств необхідно звернутися до статистичного збірника Державної служби статистики України [7]. Розглянемо динаміку кількості суб'єктів господарювання за 2015–2017 рр. у чотирьох сферах ведення бізнесу в Україні. Підприємництво включає в себе мале, середнє, велике та мікропідприємництво. Відповідно до Господарського кодексу України (в редакції від 03.02.2019), фізичні особи – підприємці не можуть бути суб'єктами великого підприємництва (табл. 2).

Аналізуючи динаміку змін кількості підприємств в Україні, спостерігаємо тенденцію до їх зменшення, що зумовлено несприятливими соціально-економічними умовами. Так, суб'єктів великого підприємництва стало менше на 30 одиниць, своєю чергою, у суб'єктах середнього підприємництва середніх підприємств стало менше на 2% (293 од.), а фізичних осіб – підприємців,

Таблиця 2

Динаміка кількості підприємств в Україні, 2015–2017 рр., млн. грн.

	2015	2016	2017	2017 р. до 2015 р.	
				одиниць	%
Суб'єкти великого підприємства					
Великі підприємства	423	383	399	-30	94,3
Фізичні особи – підприємці	–	–	–	–	–
Суб'єкти середнього підприємництва					
Середні підприємства	15 230	14 832	14 937	-293	98,0
Фізичні особи – підприємці	307	281	317	10	103,3
Суб'єкти малого підприємництва					
Малі підприємства	327 814	291 154	322 920	-4 894	98,5
Фізичні особи – підприємці	1 630 571	1 558 880	1 466 486	-164 085	89,9
Суб'єкти мікро підприємництва					
Мікро- підприємництва	284 241	247 695	278 102	-6 139	97,8
Фізичні особи – підприємці	1 626 589	1 553 041	1 458 980	-167 609	89,7

Джерело: побудовано на основі [7]

навпаки, стало більше на 3,3% (10 од.), але така зміна зумовлена скороченням кількості великих та середніх підприємств. Малих та мікропідприємств стало менше на 4 894 та 6 139 одиниць відповідно, на 10% менше стало фізичних осіб – підприємців у даних двох категоріях. Ця ситуація наочно ілюструє, що вести малий бізнес в Україні стає дедалі важче, визначальною причиною цього стали зміни у Податковому кодексі, а саме підвищення мінімальної заробітної плати до 3 200 грн. Відштовхуючись від цього, сума єдиного соціального внеску до Пенсійного фонду буде дорівнювати 22% від мінімальної заробітної плати, тобто 704 грн. на місяць. Навіть для тих, хто не показує дохід від самозайнятості, тепер є обов'язковою сплата єдиного податку та соціального внеску. Результатом цього стало значне зростання збиткових підприємств і, відповідно, скорочення кількості підприємств.

Щоб дослідити, наскільки ефективно працюють наявні суб'єкти підприємництва, доцільно дослідити обсяги реалізованої продукції (табл. 3), адже високі показники є свідченням високоефективного розвитку підприємства, тому що показують обсяг товарів, які надійшли до покупця і готові до споживання.

Із даних табл. 3 спостерігаємо, що, незважаючи на значне скорочення підприємств в Україні за період 2015–2017 рр., обсяги реалізації продукції значно зросли, особливо суб'єктів малого та мікропідприємництва, – на 56,8% та 58,0% відповідно. Реалізація продукції суб'єктами великого і середнього підприємництва також збільшилася майже в півтора рази. Дані

зміни продиктовані передусім суттєвим підвищенням ціни на продукцію, але позитивно впливають й ефективна система управління, грамотна організація праці та використання науково-технічного прогресу.

Ураховуючи суттєвий дисонанс між скороченням підприємств та збільшенням обсягів реалізованої продукції, доцільно визначити тенденцію прибутковості підприємств України (рис. 1). У 2017 р. проти 2015 р. прибутки підприємств збільшилися з 352 980,4 млн. грн. до 515 460,6 млн. грн., тобто на 46%; збитки, навпаки, мають динаміку до зменшення, так, за останні роки збиток зменшився із 726 496,4 млн. грн. до 346 707,8 млн. грн., тобто спостерігається тенденція до зменшення збиткових підприємств, вони поліпшують свої фінансові результати, і бажано цю тенденцію закріпити.

Взагалі протягом останніх трьох років 73% усіх підприємств України отримують прибуток і лише 27% – збиткові. Незважаючи на такі позитивні результати, в Україні число підприємств постійно скорочується, складно розпочати власний бізнес, а існуючий вести досить важко.

Висновки з даного дослідження і перспективи подальших розвідок у даному напрямку. Відслідковуючи стан підприємництва в Україні, помітно, що держава веде діяльність із регулювання політики підприємницького сектору, позитивним наслідком чого є вдосконалення дозволених реєстрацій прав на майно, спрощення процедури відкриття і закриття бізнесу, надання адміністративних послуг, зменшення подат-

Таблиця 3

Обсяги реалізованої продукції (товарів, послуг) в Україні за 2015–2017 рр., млн. грн.

	2015	2016	2017	2017 р. до 2015 р	
				+,-	%
Суб'єкти великого підприємства	2 053 189,5	2 391 454,3	2 929 516,6	876 327,1	142,7
Суб'єкти середнього підприємництва	2 184 376,8	2 683 303,5	3 314 956,1	1 130 579,3	151,8
Суб'єкти малого підприємництва	1 318 974,1	1 651 982,0	2 067 799,2	748 825,1	156,8
Суб'єкти мікро- підприємництва	665 725,8	811 546,4	1 052 149,5	386 423,7	158,0

Джерело: побудовано на основі [7]

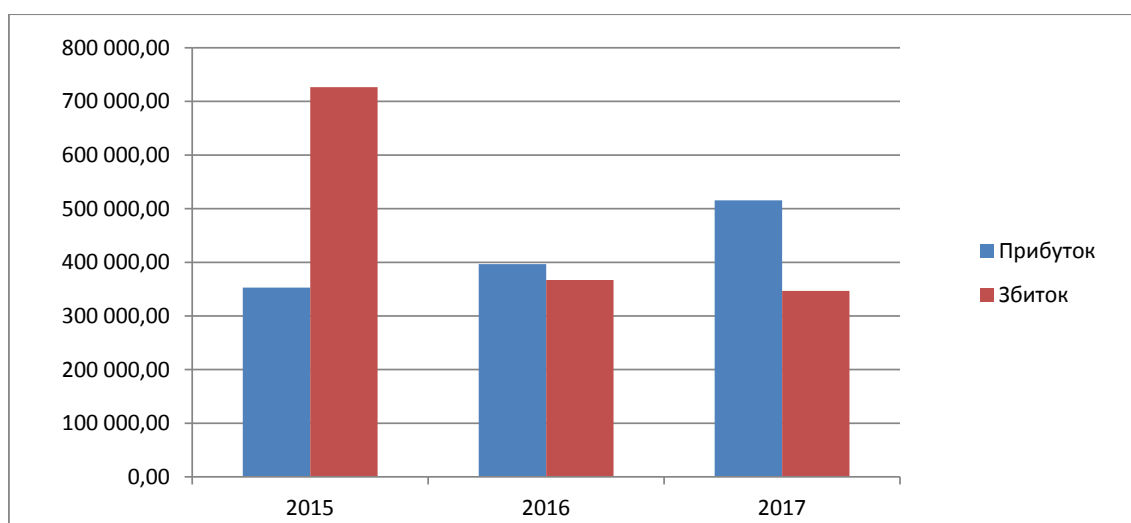

Рис. 1. Динаміка фінансових результатів підприємств в Україні, млн. грн.

Джерело: побудовано на основі [7]

кового тиску, відбувається розвиток інфраструктури для надання суб'єктам малого бізнесу інформаційної, матеріальної, фінансової та кадрової підтримки. Отже, з одного боку, на законодавчому рівні створюються умови для легкості ведення бізнесу, що підтверджує 71-е місце зі 190 в рейтингу Doing Business, суттєво підвищився рівень прибутковості підприємств, але з іншого – практична реалізація даних умов потребує змін і контролю. Підприємці працюють у складних соціально-економічних умовах. Так, знецінення грошової одиниці, постійні зміни економічних умов з Європейським Союзом, реформа децентралі-

зації, зменшення каналів збуту призвели до значного зменшення кількості підприємств, що негативно відображається на рівні життя населення і потребує суттєвих змін.

Причинами такої ситуації є передусім відсутність планування та контролю над формуванням та використанням прибутків підприємства, чіткого оцінювання показників прибутковості попередніх та поточних періодів та прогнозування на майбутнє. Тому виникає необхідність розроблення ефективного менеджменту підприємницької діяльності в економіці як на рівні країни, так і на рівні регіону.

Список використаних джерел:

1. Господарський кодекс України від 16 січня 2003 р., редакція від 03.02.2019. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/436-15>
2. Пономарьова М.С. Конкурентостійкість сільськогосподарських підприємств як запорука стратегічного економічного розвитку. *Вісник ХНАУ. Серія «Економічні науки»*. 2016. № 1. С. 285–295.
3. Офіційно: Україна піднялась в рейтингу Doing Business. URL : <https://www.segodnya.ua/economics/business/oficialno-ukraina-podnyalas-v-reytinge-doing-business-1068371.html> (дата звернення: 12.01.2019).
4. Кривошея С.В. Стан та перспективи розвитку підприємництва в Україні *Aktuelle Themen im Kontext der Entwicklung der modernen Wissenschaften : der Sammlung wissenschaftlicher Arbeiten «ΛΟΓΟΣ» zu den Materialien der internationalen wissenschaftlich-praktischen Konferenz, (Dresden, 23 Januar, 2019) Dresden : NGO Europäische Wissenschaftsplattform, 2019. В. 8.*
5. Doing Business. Міністерство економічного розвитку і торгівлі України. URL : <http://me.gov.ua/Documents/Detail?lang=uk-UA&id=232ba380-67ec-4689-a90e-f67da7840f9e&title=DoingBusiness> (дата звернення: 14.01.2019).
6. Світовий банк в Україні. Офіційний веб-сайт. URL : <https://www.worldbank.org/uk/country/ukraine> (дата звернення: 12.02.2019).
7. Діяльність суб'єктів господарювання України. Статистичний збірник. URL : http://www.ukrstat.gov.ua/druk/publicat/kat_u/publ9_u.htm (дата звернення: 27.01.2019).
8. Рябуха М.С. Конкуренція як категорія ринкових відносин і конкурентоспроможність як предмет наукових досліджень. *Вісник ХНАУ. Серія «Економічні науки»*. 2007. № 6. С. 96–100.
9. Пономарьова М.С. Шовкун Л.В., Савельєва О.М. Економічні та правові важелі підприємництва як складника ефективного розвитку агробізнесу. *Вісник ХНАУ. Серія «Економічні науки»*. 2015. № 1. С. 227–236.